

GYÖRGYI GÉZA EMLÉKTÁBLÁJÁNAK AVATÁSÁRA

Lévai Péter

MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont

Györgyi Géza emléktáblájának 2014. október elseji avatásán (a képet lásd a 252. oldalon) számos pályatárs, tanítvány, barát, kolléga, szakmai és területi szervezet képviselője, valamint családtag vett részt. Emlékbeszédet mondott *Zawadowski Alfréd* professzor emeritus, az MTA tagja, az Eötvös Loránd Fizikai Társulat leköszönő elnöke, a társulat és a barátok nevében, valamint *Lévai Péter*, az MTA levelező tagja, a Wigner Fizikai Kutatóközpont főigazgatója, Györgyi Géza munkahelye, a Központi Fizikai Kutatóintézet jogutódja képviseletében. Koszorút helyezt el az ELFT nevében *Zawadowski Alfréd* és *Kürti Jenő* főtítkárra, a Wigner FK nevében *Lévai Péter* és *Frenkel Andor*, a Bay Zoltán Alapítvány részéről *Nagy Ferenc* elnök és *Kádár György* főtítkárra, a II. kerületi önkormányzat nevében *Láng Zsolt* polgármestert képviselve *Ötvös Zoltán* művelődési irodavezető, végezetül a család koszorúzott. Ezt követően egy közeli étteremben tartott fogadáson nagyszámú, kötetlen hangvételű megemlékezés tanúsította, hogy Györgyi Géza szellemi öröksége és emberi tartásának emléke elevenen él. Alább közöljük Lévai Péter beszédének szövegét.

Negyvenegy évvel ezelőtt búcsúzott el a magyar fizikus közösség egy tragikus hirtelenséggel eltávozott, már életében meghatározóvá vált tagjától, Györgyi Gézától. Újraolvasva a temetésen elhangzott búcsúbeszédet, a kollégák már akkor látták és megfogalmazták, hogy mekkora szellemi nagyság távozott el, milyen nagy a veszteség, mi minden valósulhatott volna még meg, ha nem ér véget ilyen hamar egy élet. Egy olyan élet, amely hosszasan időzött a szellemi magasságokban.

Most, 41 évvel később, Györgyi Géza emléktáblájánál állva, arról szeretnék beszélni, hogy az életében is nagy formátumú fizikus miként hatott az utókorra, mennyiben befolyásolta, mennyiben változtatta meg az utána érkezettek életét.

Kezdjük talán a legszelebb körrel, egyúttal a legnagyobb hatással. Itt konkrétan a *Fizikai Szemlére* gondolok, az ott megjelent cikkeire, tanulmányaira. Az előttem szóló *Zawadowski* professzor úr a pályatárs szemével emlékezett vissza. Én azokat képviseltem, akik Györgyi Gézát személyesen nem ismerhették, de találkozhattak cikkeivel a *Fizikai Szemle* korábbi példányaiban, akár már középiskolás korukban, versenyekre készülve. A 70-es években még nem volt internet, a fiataloknak nem volt olyan egyszerű kielégíteni kíváncsiságukat, mint manapság – ezért is volt kulcsszerepe többek között a *Fizikai Szemlének*. Györgyi Géza cikkeit a kvantumvilág csodáiról, az atomokról, az erős kölcsönhatásról, a szimetriákról, a megmaradási törvényekről ott olvashattuk magyarul, egyúttal közérthetően. Olyan csodálatos dolgokról tájékozódhattunk, ami lázba tudott hozni egy fiatal, ami mélyen elgondolkoztathatta, majd befolyásolhatta pályaválasztását, s végezetül akár a természettudományos oktatás vagy a kutatás felé is fordította. Biztos vagyok benne, hogy a jelenlétük között is több ilyen egykori fiatal (és idősebb) található, akiket Györgyi Géza cikkei ihlettek meg. Györgyi Géza a betegségével dacoló éve alatt a legújabb eredményeket hozta el az olvasóihoz, felbecsülhetetlen szolgálatot téve ezzel az egész magyar tudományos közösségnek.

A következő, némileg kisebb körbe a már elkötelezett, fizikusnak jelentkezett egyetemi hallgatók tartoznak. Azok, akik magyar nyelvű könyvéből, jegyzetéből tanulhattak. Első éves egyetemistaként Györgyi Géza *Elméleti magfizika* könyvére a Múzeum körüti antikváriumban csaptam le. A jelenlétük közül sokan ismerik a magfizika rejtelmét, azt a nagyon széles fenomenológikus, kísérleti eredményekre támaszkodó megalapozást, ami egyrészt rejtélyessé és széppé, de egyúttal nehezen követhetővé, sokszor nehezen érthetővé teszi ezt a tudományágat. Ne add föl! Igenis működhet a globális alulnézet, a tudás elemi egysé-

geinek fáradhatatlan egymás mellé illesztése, majd összeolvasztása egy nagy egészé – ezt sugalmazta ez a könyv. Bevallom, ha a könyv segítségével nem megyek szép lassan végig ezen az úton, hanem csak a heti két óra egyetemi magfizikai oktatásban veszek részt, valószínűleg nem váltam volna magfizikussá és ma itt más képviselné magfizikával is foglalkozó kutatóközpontunkat ezen az emléktábla-avatáson. Egy jó tankönyv sokat jelent. Sok jó tankönyv egy egyetem, egy egész ország részvételét tudja biztosítani egy adott tudományterületen. Györgyi Géza könyvének, jegyzeteinek ilyen hatása volt.

A nagyon pontosan megírt, a hagyományokat, a történelmi lépéseket és azok meglépőit is bemutató könyvek és cikkek ahhoz is hozzásegítették a hallgatókat, hogy a nagy nevek mögött a tudás, a tett is megjelenjen és bevésődhessen, illetve fordítva. Nem véletlen, hogy a 70-es, 80-as években sok elméleti magfizikussá vált kolléga sikerrel telepedett le külföldön országban, s az itthon maradtak is szívesen látott vendégek voltak a külföldi kutatóintézetekben. Pontosság, precizitás, magas szintű képzettség. Györgyi Géza ennek az irányzatnak volt megtestesítője, az utána következő generáció ezt kaphatta tőle. Személyes élményként hadd meséljem el, hogy annak idején a Serber-erőket is Györgyi Géza könyvéből tanultam meg, és joggal lehettem büszke magfizikai képzésemre, amikor a Columbia Egyetemen az akkor elhunyt Serber professzor szobáját használhattam – és amikor szóba került a nagyhírű professzor, akkor hibátlanul soroltam eredményeiből néhányat, amin az idősebb helyi professzorok igencsak meglepődtek. Györgyi Géza művei a következő generáció számára közelebb hozták a nemzetközi nagyvilágot, a segítségével megszerzett tudásunkkal egyenrangúakká váltunk a nagyvilág magfizikusaival. Ez egy nagyon jó érzés, amihez Györgyi Géza nagyban hozzájárult. Milyen jó, hogy a széles körben elérhetővé vált egyetemi jegyzetei, *Fizikai Szemlében* megjelent cikkei létrejöttek és megjelentek a nagy szellemi koncentrációt igénylő, specialistáknak szóló szakcikkek mellett, mert így a következő generációnak volt miből tanulnia, építkeznie. Milyen szerencsések vagyunk, hogy megszülettek ezek az alkotások is.

„Óriások vállán állunk” – gyakran elhangzik ez a mondat visszaemlékezésekben, tudományos előadásokon. Györgyi Gézára visszaemlékezve ez még inkább igaz. A Csillebércen található egykori KFKI, majd RMKI, s mostani nevén Wigner Fizikai Kutatóközpont kapcsán jó helyen idézhetjük ezt a mondást. Nekünk azt a munkát kell folytatnunk, amelyet olyan elődök, mint Györgyi Géza kezdtek el és műveltek magas színvonalon. Ez nagy kihívás.

Itt érkeztem el egy újabb fontos területhez, amelyben sokat köszönhetünk Györgyi Gézának. Nevezetesen, hogy hagyománytiszteletétől hajtva összegyűjtötte, összerendezte és megjelentette olyan világhírűvé vált honfitársaink levelezését, mint *Wigner Jenő*, *Neumann János* és *Ortvay Rudolf*. Lefordította magyarra *Eisenbud*, *Garvey* és *Wigner Az atommag*

szerkezete című könyvét és *Wigner Jenő Szimmetriák és reflexiók* című tanulmánygyűjteményét. Intenzív levelezést folytatott külföldi kollégáival, és nagymértékben az ő érdeme, hogy olyan világhírű, magyar származású kutatók, mint *Wigner Jenő* és *Lánczos Kornél* eleven kapcsolatot találtak a hazai fizikustársadalommal. Elérte, hogy távolba szakadt honfitársaink ismét szerettek magyarok lenni, és örömmel látogattak haza, hozták családjukat, büszkén mutatták szülőhazájukat. Ezt onnan tudom, hogy Óhióban 2000 körül volt szerencsém találkozni és beszélgetni *Martha Wignerrel*, aki nagy tisztelettel emlékezett vissza azokra a honfitársainkra, akik fogadták őket édesapja magyarországi látogatásain, ahová ő is elkísérte annak idején *Wigner Jenőt*. Amikor három évvel ezelőtt megkerestem őt azzal a kéréssel, hogy az RMKI és az SZFKI összeolvadásából létrejövő új kutatóközpontot édesapjáról nevezhessük el, akkor tétovázás nélkül megadta az engedélyt a már nagybetűs *Martha*. Tulajdonképpen ez volt az utolsó ténykedése elhunyt előtt. Ha *Wigner Jenő* nem ápolta volna olyan jó kapcsolatot a magyar tudós társadalommal, és ha ennek *Györgyi Géza* nem ágyazott volna meg könyvfordításaival, levelezésével, a csoportelmélet és annak fizikai alkalmazása iránti rajongásával, akkor ma lehet, hogy nem lenne *Wigner Fizikai Kutatóközpont* – legalábbis ilyen nevű intézmény.

Hadd fejezzem be azzal, hogy az egykori KFKI, majd RMKI és a mostani *Wigner Fizikai Kutatóközpont* kollégái és munkatársai nevében büszkén állok itt ennél az emléktáblánál. Büszke vagyok arra, hogy *Györgyi Géza* intézetében kutathatok, és kollégáimmal készen állunk arra, hogy sikeresen folytassuk mindazt, amit elődeink elkezdtek és végrehajtottak. „Óriások vállán állunk” – mondtam korábban. De ha már ez megadatott, akkor szeretnénk élni ezzel a lehetőséggel, hogy minél messzebbre láthassunk. Biztos vagyok benne, hogy *Györgyi Géza* is ezt akarta volna, ezt várná el tőlünk.

Hogy annak idején hogyan érezte magát *Györgyi Géza* a KFKI-ban, azt talán csak felesége, *Tünde* tudhatja biztosan, esetleg közeli kollégái. De az utódok nevében bizton állíthatom, hogy jól érezzük magunkat egy olyan kutatóintézetben (most már kutatóközpontban), ahol a *Györgyi Géza*-díjért vetélkednek minden évben a legtehetségesebb fiataljaink, és ahol igyekszünk *Wigner Jenő* nevéhez méltó kutatómunkát folytatni. Hogy jó úton járunk-e, ahhoz az iránytűt a *Györgyi Géza* által lefordított *Wigner*-könyv adhatja számunkra.

Ezzel a gondolattal szeretnék csatlakozni *Györgyi Géza* emlékének megőrzéséhez, amit ez az emléktábla is megerősít. Büszke vagyok arra, hogy az emléktábla alján a *Wigner Fizikai Kutatóközpont* neve áll, és ez a név továbbra is szorosan kapcsolódik *Györgyi Gézához*. Felkérem *Frenkel Andor* kollégámat, *Györgyi Géza* egykori pályatársát, aki 41 évvel ezelőtt búcsúztatta *Györgyi Gézát*, hogy a *Wigner Fizikai Kutatóközpont* nevében együtt helyezzük el az emlékezés és a tisztelet koszorúját *Györgyi Géza* emléktábláján.